

Kentsel Arkeolojik Sit Alanı Side Antik Kenti'nde Korumaya Yönelik Uygulamaların Değerlendirilmesi

Sevda Mürüvet BÜYÜKSURAL

ICM Mimarlık, Antalya, Türkiye
ulgersevda@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6481-1326

Özlem Sağıroğlu DEMİRCİ

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye
osagiroglu@gazi.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6708-3208

ÖZET

Side, Çok eski zamanlardan itibaren yerleşime konu olmuş; bu sebeple de zaman içinde çok katmanlı tarihi kent dokusuna sahip olmuştur. Bu dokunun ve dokuyu oluşturan kültürel mirasın korunması ve devamlılığını sağlaması amacıyla 1990 yılında I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiştir. Ancak zaman içinde bölge Side antik kentinin sahip olduğu doğal, tarihi ve kıyı değerlerinin ilgi görmesi ile turizme açılmıştır. Turizmin talebi ile hızlı ve plansız olarak değişen ve dönüşen kent, zaman içinde Koruma kararlarının gecikmesi ile kültür varlıklarında bozulmalar ve koruma amaçlı imar planının geç hazırlanması sonucunda kaçak yapılaşmalar ile karşı karşıya kalmıştır. Çalışmanın temel amacı turizmin Side antik kenti üzerindeki etkisini doğal, sosyal, kültürel, arkeolojik ve geleneksel değerler açısından incelemek ve turizm sonrası Side'nin değişimini belirlemektir. Çalışma kapsamında çok katmanlı tarihi kent dokusu analiz edilmiş, kentte turizm sebebiyle ortaya çıkan problemler tespit edilmiş ve günümüzde geçerli olan 2014 tarihli Side Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nın problemlere yönelik olarak olumlu ve olumsuz tarafları incelenmiştir. İnceleme sonucunda Side antik kentinin turizm sonrasında sosyo-kültürel ve fiziksel anlamda değişimlerine yönelik tespitler yapılarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arkeolojik sit, Tarihi çevre, Turizm, Koruma, Koruma amaçlı imar planı

ABSTRACT

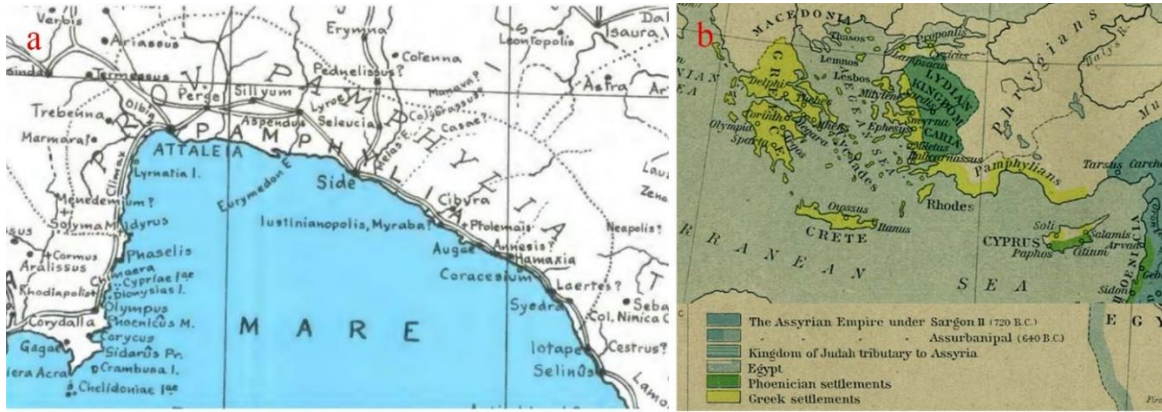
Along historical ages, the Mediterranean coast has been land for favorable living. Side was a harbor city located on the Mediterranean coast of Anatolia. With the continuation of life on the city in different periods, Side has a multi-layered historical urban texture. For this reason, Side was accepted 1st degree archeological site area. After the contemporary life has grown up, Side city has been opened to tourism. The city was exposed to mass tourism and then cultural heritage was damaged. During this process, conservation and protection plans were not the first priorities. Illegal buildings related to tourism and deteriorations consistently increased at the city. As a solution, status of Side has been reduced to urban and 3rd degree archeological site which is the main focus of this article. The aim of the study is investigating the effects of tourism on Side in terms of natural, social, cultural, archeological and traditional values and identifying the situation of the city after tourism. The methodology of study goes forward analyzing history of city, identifying the problems caused by tourism, discussing positive and negative aspects of conservation plans. In conclusion, the Side ancient city has changed socio-culturally and physically after tourism.

Keywords: Archeological site, Historical environment, Tourism, Conservation plan

GİRİŞ

Anadolu'nun güney kıyıları, karasal bölgelere göre daha ılıman bir iklime, zengin doğal kaynaklara sahip olması nedeniyle tarih öncesi çağlardan günümüze kadar insanların yerleşim alanı olarak tercih ettiği bölgeler arasındadır. Antik çağda birçok medeniyete ev

sahipliği yapan Pamphylia bölgesi, Akdeniz kıyılarında yer alan Likya, Kilikya ve Pisidia kentleri arasında yer almaktadır. Antik çağda Pamphylia bölgesi, bugünün coğrafyası ile Antalya kıyı kesimini kapsayan, Akdeniz körfezi ve Toros dağları arasındaki alan bilinmektedir. Pamphylia bölgesinin sınırları hakkında araştırmacılar birbirinden farklı görüşlerde bulunmuşlardır (Calder ve Bean, 1958; Shepherd, 1923; Strabon, 2000: 249-250) (Resim 1). Ancak Pamphylia sınırları genel olarak Kemer Ayışığı koyundan Alanya'ya kadar tarif edilmiştir.

Resim 1 (a). Calder ve Bean'in Pamphylia haritası (Calder ve Bean, 1958), (b) M.Ö. 750-625 yıllarında Grek yerleşimleri ve Pamphylia sınırları (Shepherd, 1923)

Side kentinin kuruluş tarihine dair kesin bir bilgiye ulaşamamıştır. Ancak doğruluğu tartışılmakla birlikte; M.Ö. 4. yüzyılda bir kilise tarihçisi olan Eusebios, Side kentinin kuruluş tarihinden M.Ö. 1405 yılı olarak bahsetmiştir (Mansel, 2020: 4). Bu diğer yandan, antik çağ coğrafyacısı Strabon, Aiolis bölgesinde yaşayan Kymelilerin kolonisinin kente gelmesiyle Side antik kentinin kurulduğunu ileri sürmüştür, (Strabon, 2000: 249) Benzer şekilde Mansel de Side antik kentinin M.Ö. 7 yüzyıl ikinci kolonizasyon hareketleri sırasında kurulduğunu düşünmüştür (Mansel, 2020: 4). Antik dönem Yunan yazarı Arrianos, Kymeliler Side'ye yerleşim kurmak için gittiklerinde kendi dilleri olan Grekçe'yi unutararak, daha barbar bir dil olan Sidece dilini konuşmaya başladıklarını ifade etmiştir (Arrianos, 1884: 26). Son yıllarda Pamphylia'da yapılan araştırmalar doğrultusunda Perge ve Aspendos kentlerinin Bronz çağından da geriye uzandıkları tespit edilmiştir. Bu nedenle benzer durumun Side kentinde de görülebileceği ve kentin Anadolu geleneğine sahip eski bir kent olabileceği beklentisi oluşmuştur (Soykal Alanyalı, 2021b).

Side kenti sırası ile Lidya krallığı, Pers İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Selçuklu İmparatorluğu tarafından ele geçirilmiş; zaman zaman kent oldukça uzun süreler özerk olarak var olmaya devam etmiştir. Selçuklu İmparatorluğu döneminde Side üzerinde hiçbir yerleşim kurulmamıştır. Osmanlı Dönemi'nde karayolu ile Side'ye ulaşımın zor olması, kentin harabe durumda olması sebebiyle bölgede yerleşim kurulması tercih edilmemiştir. Side'nin uzun yıllar boyunca boş kalması, antik dönem yapılarının yıpranmadan, sağlam bir şekilde kalmasına olanak tanımıştır (Ş. Yıldırım, 2013). Side'de uzun bir arada sonra ilk yerleşim Osmanlı İmparatorluğu döneminde 19. Yy'da gerçekleşmiştir. 1890 yılında Girit'te Rumların baskısı altında kalan Müslüman halk Antalya'ya getirilmiş, dönemin padişahı II. Abdülhamit'in emri ile Giritli göçmenler eski Side bölgesinde kurulan Selimiye Köyü'ne yerleştirilmiştir (Soykal Alanyalı, 2016).

SİDE ANTİK KENTİNDE KORUMA PLANLAMA ÇALIŞMALARI

Side antik kentinin son katmanı olan Selimiye köyünün turizmle tanışmasıyla birlikte başlayan koruma serüveni, kentin 1969 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından düzenlenen Side ve Çevresi Turizm Planlaması Uluslararası Proje Yarışması" ile başlamıştır. Bu yarışma ile amaç Akdeniz kıyılarını turizme açmak, yabancı turistleri ülkeye çekmek ve gelir elde etmektir. Yarışma şartnamesinde; Side antik kentinin tarihi dokusu korunması; mevcut yapılara yeni işlevlerin verilmesi; kentin sahip olduğu arkeolojik peyzajı içerisinde

çevreye uyum sağlaması şartıyla ileriye yönelik projelerin tasarlanması kriterleri mevcuttur (Çubuk, Güner ve Gürsel, 1971).

Uluslararası katılımcıların bulunduğu 171 proje içerisinde EPA Mimarlar Grubu (Ersen Gürsel, Mehmet Çubuk, Nihat Güner) birincilik ödülü kazanmıştır (Resim 2a). Birinci olan projede ekolojik ve arkeolojik değerlerin ön planda tutulması; bölgenin kontrollü turizm stratejilerine yönelik planlanması diğer projelere göre daha başarılı bulunmuştur (Çubuk, 2013). Bunun üzerine, birinci olan projenin turizm gelişim planlamasına örnek gösterilerek pilot proje seçilmiştir. 1971 yılında Turizm Tanıtma Bakanlığı ve proje müellifleri arasında projenin uygulama planı için sözleşme imzalanmıştır. Planda Side antik kenti için getirilen önerilerin tarihi çevre, yapı strüktürü ve arazinin durumuna göre üzerinde çalışılması gerektiği belirtilmiştir (Çubuk ve diğerleri, 1971).

1974 yılında EPA mimarlar grubu tarafından Side antik kentini korumaya yönelik "Side Antik Kenti Koruma Planı"nın geliştirilmiştir (Resim 2b). Ardından Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu 1975 yılı 8242 sayılı karar ile projenin gerçekleştirildiği antik ve yakın çağ mimarlık örneklerini barındıran Selimiye köyünde tescil ve planlama çalışmaları yapmıştır. Bu hususta alan içerisindeki 98 adet sivil mimarlık örneği yapının Selimiye köyünün sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerini yansıtması açısından yeterli olacağına, geriye kalan yapıların tarihi dokuyu bozması nedeniyle kaldırılması gerektiğine karar verilmiştir. Böylece Selimiye köyü halkının Kumköy yerleşkesine taşınması önerisi getirilmiştir. (Boyacıoğlu, 2011). Bu kararın ardından Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu, 1976 yılı 8994 sayılı karar ile Side antik kenti nekropolü ve korunması gerekli arkeolojik varlıkları kapsayacak sit koruma sınırları oluşturmuştur. Koruma imar planı ise EPA Mimarlar Grubu tarafından hazırlanmıştır.

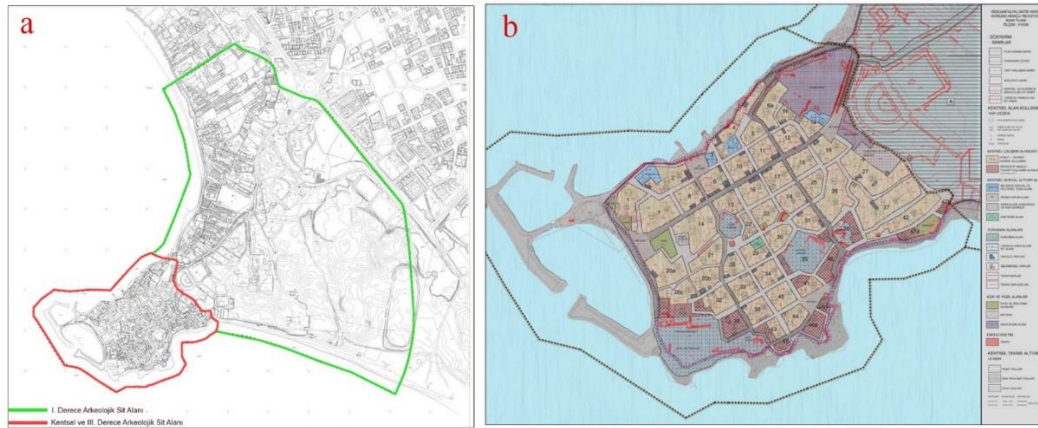
Resim 2 (a) 1969 yılı Side ve çevresi turistik düzenleme projesi (EPA Mimarlık arşivi), (b) Side antik kenti koruma planı (EPA Mimarlık arşivi), (c) Side ilk koruma imar planı (Manavgat Belediyesi), (d) 1998 yılı Side Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı (Manavgat Belediyesi)

Daha sonra Gayrimenkul ve Eski Eserler Yüksek Kurulu tarafından 1978 yılı 1109 sayılı karar ile projenin başlığı "Eski Side Kenti Koruma İmar Uygulama Planı" olarak değiştirilerek onaylanmış ve bundan sonraki bütün koruma planlarında bu ifade kullanılmıştır (Resim 2c). Bu planın revize edilmesiyle, Gayrimenkul ve Eski Eserler Yüksek Kurulu 1982 yılı 3829 sayılı kararınca Antik Side Koruma İmar Uygulama Planı'nı kabul etmiştir. Böylece Türkiye'de onanan ilk koruma planı olmuştur (Çubuk, 2013). Koruma imar planı şartlarında boş parsellerde çevreye uyumlu olması şartıyla yeni yapı inşasına izin verilmiştir.

Koruma imar planı çalışmaları kapsamında Side antik kenti, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 1990 tarih 730 sayılı karar ile Side antik kenti I. derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmiştir. 1990'larda Side antik kentinin korunması amacıyla birçok kurul kararı alınmasına rağmen kararların geçerliliği ve koruma amaçlı imar planı uygulaması doğru şekilde yürütülemedi. Bu nedenle turizme açılan Side antik kentinde koruma çalışmaları için geç kalınmıştır. Kent turizme karşı savunmasız kalmış, turizme yönelik kaçak yapılaşmalar artmış, kentte bozulmalar meydana gelmiştir.

Mevcut plan üzerinden yeniden revizelerin yapılmasıyla Antalya Koruma Bölge Kurulu 1995 yılı 2584 sayılı karar ile Side Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nın uygulanmasını kabul etmiştir. Ancak bu planı Side Belediye Meclisi kabul etmediği için plan çalışmaları bir sonuca bağlanamamıştır. Daha sonra konu Kültür Bakanlığı Hukuk Müşavirliğine taşınmış, belediyenin karar hükmü geçersiz sayılmıştır. Böylece Antalya Koruma Bölge Kurulu'nun onayladığı Side Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı 1998 yılı 3771 sayılı karar ile yürürlüğe girmiştir (Resim 2d). Bu plan kararları Side nekropol alanı, korunması gereken arkeolojik sit alanına dâhil edilmiştir.

Resim 3 (a) 2012 yılı Side sit sınırları (T.C. Resmi Gazete, 2012), (b) 2014 yılı Antik Side Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı (Manavgat Belediyesi)

Koruma amaçlı imar planı kapsamında, Side antik kentinde bulunan aykırı yapılara yasal işlem başlatılmış olmasına rağmen turizme bağlı kaçak yapılaşma devam etmiştir. Diğer yandan Side antik kentinde yeni yapılaşma kriterlerine uygun bulunan yapılara ruhsat verilmiştir. Bu durum koruma amaçlı imar planı ile çelişki yaratmıştır. 1998 tarihli Side Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı kararlarında bulunan yapılaşma izni, uygulama sürecinde içinden çıkılamayan bir problem haline dönüşmüştür (Boyacıoğlu, 2011). I. derece arkeolojik sit alanında yapılaşmaya izin verilmesi, Yüksek Kurul'un 1999 tarih ve 658 sayılı ilke kararlarına ters düşmüş; koruma amaçlı imar planında istenilen süreç yürütülemedi ve alınan kararlar hukuki açıdan çıkmaza girmiştir. Bu nedenle Antalya Koruma Bölge Kurulu'nun 2012 yılı 1196 sayılı kararı ile Side antik kentinin köy içi mevkiinin statüsünü değiştirerek Roma hamamına kadar olan liman bölgesi kentsel ve III. derece arkeolojik sit alanı olarak karar kılmış ve nekropol bölgesi I. derece arkeolojik sit alanı olarak kalmıştır (Resim 3a).

Yeni sit sınırlarına göre geliştirilen Antik Side Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı 2014 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanmıştır (Resim 3b). Bu plan, önceki imar planlarının aksine kentte yaşayan halk ile uzlaşmaya yönelik hazırlanmıştır. Günümüzde de geçerli olan bu plan, yürürlükteki son revizyon imar planıdır.

TURİZM İLE BİRLİKTE SİDE ANTİK KENTİNDE GELİŞEN PROBLEMLER

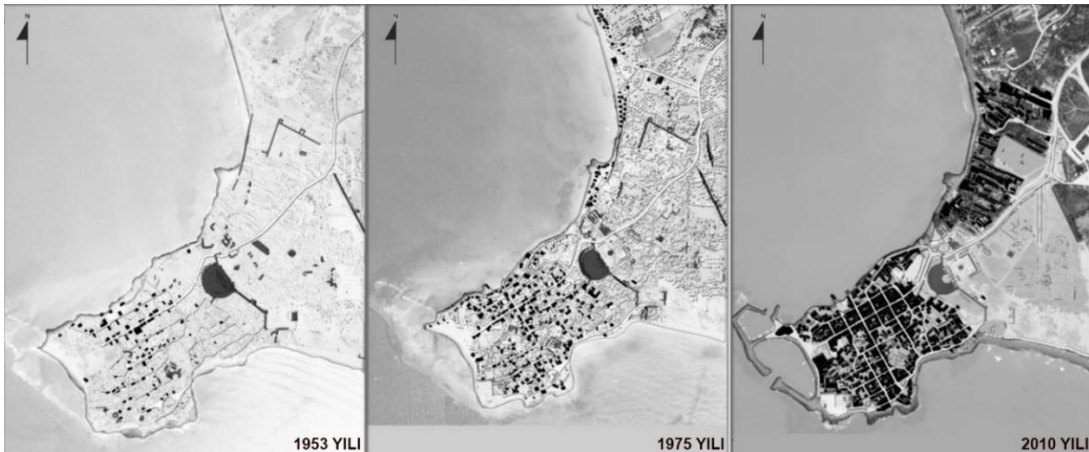
Side kentinin yarışma projesiyle kamuoyuna tanıtılması ve turizme öncelik verilmesi nedeniyle Side değişim dönüşüm süreci yaşanmıştır. Turizm sonrası alınan koruma kararları ise Side antik kentinin üzerinde devamlı bir yerleşimin bulunması, halkın turizme yönelmesi, kentin sürekli gelişmesi, göç alması, kentin aynı noktada sıkışıp kalması nedeniyle bir sonuca varılamamıştır. Bu süreç içerisinde kentte bir takım problemler tespit edilmiştir. Bu problemler kentsel ve III. derece arkeolojik sit alanı içerisinde değerlendirilmiş olup; kenti fiziksel, kültürel, sosyal ve tarihi yönden etkileyen olgular üzerinden incelenmiştir.

Kıyı Alan Kullanımı

İnsanların yaşam ettirebileceği en ayrıcalıklı alanlar kıyı bölgeleridir. Ancak insani gereksinimler doğrultusunda kıyı kaynakları kirlenmekte, tükenmekte, ekolojik dengenin tahribine yol açmaktadır. Side kıyı şeridi 1969 yılından sonra merak unsuru olmuş ve insanların tatil rotası haline gelmiştir. Side kentinde "Bacasız Sanayi" sloganıyla turizm desteklenmiştir. Kıyı bölgeleri turizm faaliyetlerine ayrılmış, turistler için kafe, restoran, bar gibi işlevlere yer verilmiştir. Ancak kent içerisinde arazi kullanımının ve turist yoğunluğunun artması sebebiyle çevresel kirlilik, doğal kaynakların azalması söz konusu olmuştur. Bu yaklaşım ile ekonomik çıkarlar gözetilerek doğal yaşam riske atılmıştır. Hâlbuki kıyı kesimlerine yönelik artan ilginin ekolojik dengeyi bozması ve tahrip etmesi durumlarından kaçınmak, kontrollü turizmi sağlamak, çevredeki zararı en aza indirmek için kıyı alan planlaması öncelikli olarak yapılmalıdır. Bu planlamada esas amaç kıyı- kent etkileşimi ve kentin sürdürülebilirliğini sağlamak olmalıdır (Özer, 2009).

Side ve Manavgat kıyılarının 1981- 2003 yılları içerisindeki mekânsal değişimini inceleyen Alparslan ve Ortaçşme (2009), 1981 yılında kıyı alanlarında baskın olarak tarım ve orman alanlarının olduğunu belirtmişlerdir. Ancak 2003 yılında %48.3 kırsal yerleşim, % 38.7 orman, %33.4 doğal alan, %25 kumul alan, %21 tarım alanları yüzölçümü olarak azalmıştır. Bu durumun sebebi olarak turizme bağlı gelişen yapılaşmalar; oteller, tatil köyleri, ikinci konutların artışı gösterilmiştir.

Side kıyı şeridindeki araziler turizm sebebiyle değerlendirilerek oteller, tatil köyleri, pansiyon gibi konaklama mekânlarına dönüştürülmüştür. Bu sebeple doğal kıyı şeridi betonlar arasında kaybolmuştur. Tekeli (2011), 1980 yılı Turizm Teşvik Yasası ile birlikte kıyı kentlerinde gelişen nüfusun ve eğlence- dinlenme tesislerinin artmasını 'kıyılaşma' olarak bahsetmiştir (Tekeli, 2011: 256-260) (Resim 4).

Resim 4. Side kıyı alanlarının betonlaşma süreci (Güven Ulusoy, 2014)

Ekolojik Çeşitliliğin Azalması

1969 yılından sonra Side'nin artık bir turizm kenti olarak görülmesi nedeniyle kıyı alanına yönelik kitle turizmi başlamıştır. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan Selimiye halkı ise turizmden sonra gündelik yaşantısını devam ettirmekte güçlük çekmiştir. Turistleri olumsuz etkileyeceği düşünülerek yerleşim yerinde yerel halkın tarım malzemelerini kullanmasına ve tarım mahsullerinin stoklanmasına izin verilmemiştir. Bu nedenle Selimiyelilerin kimisi geçimini tarımla karşılamak amacıyla kenti terk etmiş, kimisi tarlasını hissesini yabacılara satmış, kimisi de arsasını turizme yönelik işlevlere dönüştürmüştür. Böylece köyde üretim azalmıştır. (H. Yıldırım, 2013: 286-288)

Side kentinde turizme bağlı artan popülasyon nedeniyle doğal yaşam ve ekolojik çeşitlilik olumsuz etkilenmiştir. Yaz sezonu içerisinde kent kapasitesi üzerinde ziyaretçi ağırlanması kaynakların hızla tükenmesine yol açmıştır. Bunun yanında kıyı alanlarının turizm tesislerine verilmesiyle birlikte Side'nin fauna ve flora dengesi, özellikle yaz sezonlarında artan nüfus ve hızlı tüketim nedeniyle bozulmuştur. Buna bağlı olarak kumullarda yaşayan sürüngenler, endemik bitkiler, kaplumbağa üreme alanları, deniz canlıları, doğal yaşam risk altında kalmıştır (Alparslan, 2009).

Side antik kenti turizme açılırken, kentin doğal yaşantısı, kıyı şeridi, iklimi, yeşil ormanlar arasında kalmasıyla insanlara tanıtılmıştır. Ancak ekonomik çıkarların baskın gelmesi, kentin doğal ve kültürel değerlerine sahip çıkılmaması, turistik talana sebebiyet vermiştir. Doğal bitki örtüsü yerini beton ve asfalta bırakmıştır (Resim 5).

Resim 5. 1960 - 2015 yılındaki Side yarımadası (Side kazı arşivi)

Kaotik Yapılaşma

1968- 1980 yıllarında Side'nin ilk turizm hareketlerinde Selimiye halkı ev pansiyonculuğu ile kazanç sağlamıştır. Daha sonra 1980'li yıllarda turizmin gelişmesi ile birlikte ev pansiyonculuğunun yerini geniş çaplı konaklama tesisleri, oteller, tatil köyleri almış ve Side'de kitle turizm merkezi yaratılmıştır (Alparslan ve Ortaçesme, 2009). Yani kentte turizmin hareketlenmesiyle birlikte Side betonlaşma sürecine başlamıştır. Küçükliğini Side'de geçiren H. Yıldırım (2013: 286), kentin beton ve asfaltta tanıştıktan sonra doğal hayatın kaybolup gittiğini, yeni Side için zemin hazırlandığını ifade etmiştir.

Ekonomik çıkarların ön planda tutulduğu, doğal ve kültürel mirasın geri planda kaldığı 1980'li yılların turizm politikasına göre "Turizm Teşvik Yasası"na bağlı olarak 1999 yılında Side Belediyesi tarafından imar planlarında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Buna göre turizm tesisleri için yapı yüksekliğinin iki kattan üç kata çıkarılmasına izin verilmiştir. Böylece Side antik kentinde betonarme ve kaçak yapıların arttığı kaotik yapılaşmaya sebebiyet verilmiştir.

Koruma anlamında Side için çalışmalar, planlamalar, kanunlar çıkarılmasına rağmen turizm etkisiyle kentte kaçak yapılaşmalar devam etmiştir. Mevcut yapılarda kaçak kat çıkma, yapı sınırlarında komşu parsellere, yollara taşma gözlemlenmiştir. Side antik kent içerisinde

bulunan tarihi ve kültürel miras kaotik yapılaşma arasında sıkışmıştır. Bu durum açıkça Side koruma çalışmalarının doğru şekilde yürütülemediğini göstermektedir. Turizmin bölgeye hâkim olmasından sonra alınan koruma kararları yeterli derecede etkili olamamaktadır. Koruma kararları turizm faaliyetleri öncesinde alınmalıdır fakat alınan kararlar tescilli alan ve çevresini kapsamıyorsa yine koruma anlamında bir sonuca varılmayacaktır (Sağiroğlu, 2016).

Resim 6. 1970 -1980'lerde başlayan Side'nin betonlaşma süreci (URL-1, URL-2)

Altyapı- Üst yapı ve Çevre

Kentin işlevini sürdürülebilirliği ve kent kullanıcılarının gereksinimlerinin karşılanması için Selimiye köyü alt yapı ve üst yapı projeleri ile turizm merkezi olmaya hazırlanmıştır. Önce elektrik gelmiş daha sonra toprak yollara asfalt dökülmüştür (H. Yıldırım, 2013: 286). Modernleşen kentte yaz sezonları kitle turizminin etkisiyle kent kapasitesinin üstünde ziyaretçi ağırlanmaktadır. Fazla nüfus ile birlikte artan tüketim ve ortaya çıkan çöp-atık, alt- üst yapı sistemlerinin yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla alt yapı ve üst yapı problemleri çevre kirliliğine, doğal kaynakların kirlenmesine, ekolojik dengenin bozulmasına yol açmaktadır. Madran (2011), turizm bölgesinde bulunan sit alanlarında yapılacak alt ve üst yapı hizmetlerine yönelik Koruma Yüksek Kurulu'nun temel tutumunda; turizm amaç, kültür varlıklarının araç olarak görüldüğünü belirtmiştir. Ancak evrensel koruma kapsamında; korumanın amaç ve turizm ise bunu devam ettiren bir araç olarak benimsenmektedir. (Madran, 2011: 29)

Geleneksel Yaşam Biçiminin Değişmesi

Turizm kalkınma planlarındaki asıl amaç yabancı turistleri ülkeye çekmek ve turizmi canlandırmak olmuştur. Bu nedenle kıyı alanlarına daha fazla yatırım yapılmıştır. Ancak istenilen sonuç elde edilemediği için turistik tesis alanları ikinci konut yapılaşmasına bırakılmıştır (Emekli, 2014). Side antik kentinde ikinci konutlar sayesinde birlikte yabancı turist yoğunluğu başlamıştır. Kent içerisinde yabancı nüfus oranının giderek artmasıyla bölgede sosyo- kültürel farklılıklar oluşmuş, geleneksel yaşam biçimi değişmiştir. Özellikle tarımla geçinen yerel halkın geleneksel yaşam tarzı olumsuz yönde etkilenmiştir. Tarım alanlarının imara açılması, tarımın kent içerisinde görüntü kirliliğine neden olduğu gerekçesiyle yasaklanması, kıyafet ve konuşma tarzlarının yabancılar tarafından eleştirilmesi, bölgede alkol ve madde kullanımının turizm etkisiyle artması, gürültülü ve

huzursuz bir ortamın oluşması nedenleriyle Selimiyeliler kente olan aidiyet duygusunu kaybederek kentten göç etmişlerdir (Sağiroğlu, 2016). Turizmin gençler üzerinde de olumsuz etkileri olmuştur. Yabancı kesime özenerek; geleneksellikten uzaklaşma, inanç ve ahlaki düzenin bozulması, dil ve kıyafet tarzlarının değişmesi, alkol ve madde kullanımının yaygınlaşması durumları söz konusu olmuştur. Diğer yandan turizm ile birlikte geleneksel düşünce yapısı değişerek, çağdaş yaşama alışma süreci hızlanmıştır. Kadının çalışma hayatında yer alması benimsenmiş, çocuklar küçük yaşta tarım ve hayvancılığa alıştırılmak yerine eğitim ve öğretime yönlendirilmiştir (Civelek, 2010).

Side'de farklı sosyo-kültürel grupların bir arada bulunması birbirleri arasında etkileşimi oluşturmuştur. Yabancılar ve yerli halk arasında yapılan evlilikler sayesinde yabancı kesimin kalıcı olarak bölgeye yerleşmiş ve kentin kullanıcı profili değişmeye başlamıştır. 1985- 2000 yıllarında Manavgat ve Side bölgesindeki turizm göçlerine bağlı olarak nüfusun doğum yerleri araştırılmıştır. 1985 yılın 76 kişi yurtdışı doğumlu iken 2000 yılında bu sayı artarak 10.565 e yükselmiştir (Akengin ve Dinç, 2020).

Diğer yandan yerel halkın birbirleri arasındaki dayanışma, yardımlaşma ve hoşgörü turizmden sonra giderek zayıflamıştır. Halkın yeni gayesi turizmden fazla kazançlar elde etmek olmuştur. Bu yüzden komşuları akrabalarıyla arasında rekabet ortamı oluşmuş, eski birlik ve beraberlik günleri geride kalmıştır (H. Yıldırım, 2013: 294-296).

Geleneksel Konutların Farklı İşlevlere Dönüşmesi

Tarım ve hayvancılıkla geçimini güçlükle sağlayan Selimiye halkı, turizm sektörünü yeni gelir kapısı olarak görerek; evlerini, ahırlarını pansiyonlara, kafelere, barlara, butiklere dönüştürmüşlerdir. Turistlerin ilgisini çekmek amacıyla geleneksel yapılara fiziksel müdahalede bulunmuşlardır. Geleneksel yapılara uygulanan eklentiler, renkler, panolar, ışıklandırmalar yapıların kimliklerinin algılanmamasına, yapıların bozulmasına sebep olmuştur (Sağiroğlu, 2016) (Resim 7).

Yani, Side kentinin kimliği turizme göre yeniden şekillendirilmiş ve geleneksel kimliğini kaybetmiştir. Oysaki turizm sektöründe yerin orijinalliği, zarar görmemiş doğası ve kültürü pazarlanmaktadır. Ancak kitle turizmine açılan kentin özgünlüğünü sürdürmesi pek mümkün olmamaktadır. Çünkü yerel halk için turizm yeni bir kazanç kapısıdır. Bu nedenle turistlerin otantiklik hevesine göre yeniden yorumlanan gelenekler, kentin özgünlüğünü kaybetmesine ve "gösteri mekânına dönüşmesine" sebep olmaktadır (Tekeli, 2009: 134). Turizm kırsal alanları genellikle olumsuz etkilemektedir. Ancak turizm politikasında sadece yaz sezonuna yönelik deniz turizminin yapılması yerine; kırsal ya da eko turizme yönlendirilmesi kırsal alanların daha yaşanabilir olmasını desteklenebilir. Bunun için ise geleneksel nitelikli yapıların ve yaşam biçiminin korunması gerekmektedir (Aksoy ve Sağiroğlu, 2018).

Resim 7 (a) 1981 yılı Selimiye Köyü (Orhan Atvur arşivi), (b) 2022 yılı Side kenti (Sevda Büyüksural arşivi)

Gürültü ve Titreşim

Kültür varlıkları ve şehir yaşantısının içe içe geçtiği Side antik kentinde, arkeolojik sit sınırları içerisinde ulaşımın kolay sağlanabilmesi için yapılan asfalt yol yapılmıştır. Ancak yol güzergâhı tarihi yapıların çok yakınından geçmektedir. Taşıtların yaydığı titreşim sebebiyle kültürel miras risk altında kalmaktadır. Koruma alanlarındaki ulaşım politikalarındaki temel sorun, şehir bölge planlama disipliniyle birlikte çalışmamak ve kentin koruma alanlarını bilmemektir. Disiplinlerin birlikte çalışmasıyla yapılan yol çalışmalarında taşıt titreşimleri kontrol altına alınabilmekte ve tarihi yapılar minimum taşıt titreşimine maruz kalmaktadır. Yapılan araştırmalara göre tarihi yapıların eski ve hassas durumları göz önüne alındığında, tarihi yapılara etki edecek titreşim seviyesinin modern yapılardan 2.5 kat daha düşük seviyeye izin verilmektedir (Selçuk ve Çubukçu, 2014).

Bunun yanında turistlere yönelik açılan ve sit sınırları içerisinde yer alan eğlence mekânlarında yüksek sesler kullanılmaktadır. Apollon ve Athena tapınakları önündeki boş alanda konserlerin organize edildiği bilinmektedir (Resim 8a). Yüksek ses kaynaklı oluşan titreşimlerin kültürel mirasa zarar vermesinin yanında, kalabalık nedeniyle sahneyi görmek isteyenlerin tarihi taşların üzerine çıkılmasına ve sütunlara tırmanılmasına göz yumulmaktadır (Sağiroğlu, 2016). Benzer bir örnek ise Bizans bazilikasına komşu olan işletme, tarihi duvarın hemen yanına sahne ve ses sistemlerini kurulmasına izin verilmiştir (Resim 8b).

Resim 8. (a) Tapınaklar bölgesindeki konser alanı (URL), (b) Bizans bazilikasına komşu sahne alanı (Sevda Büyüksural arşivi)

Korunamayan- Ortaya Çıkarılamayan Kültür Varlıkları

Side antik kenti çok katmanlı tarihi dokuya sahiptir. Zaman içerisinde tarihi katmanların her biri birbirine entegre olmuştur. Bu durumda dönem içerisinde aktif olan katman, bir sonraki katmana uyum sağlamıştır. Bunun nedeni kent üzerinde yaşayan her topluluk çevreyi yeniden şekillendirmektedir. Kentte yapılan fiziksel müdahaleler sonucunda kent eski bütünlüğünü koruyamaz ve değişim- dönüşüm süreci yaşar. Side antik kentinde de, çağdaş yaşamın gelişmesiyle birlikte Helenistik döneme ait tarihi yapılar kent içerisine entegre olmuş ancak birbirleri arasındaki bütünlük bozulmuştur.

Güven Ulusoy (2014), Side sit sınırları içerisinde kent bağlamı içerisinde kaybolan tarihi yapıları çevresiyle kurduğu ilişki, fiziksel ve görsel bütünlük açısından değerlendirerek tespit etmiştir. Bu kapsamda Side antik kenti içerisindeki tarihi yapılar arasında Büyük Hamam ve Liman Hamamı yapıları bağlamdan kopan anıtsal yapılar olarak değerlendirilmiştir (Resim 9). Büyük Hamam Roma döneminde sütunlu cadde kenarında yer alan önemli bir yapı iken, günümüzde ana akstan uzak ara sokak içerisinde, çevresinde kat yüksekliği 1 ile 3 kat arasında değişen konutlar arasında sıkışıp kalmıştır. Anıtsal yapı kent içerisinde önemsizleştiği için etrafındaki her boş alan değerlendirilerek hediye eşyaların satıldığı tezgâhlar, kafeler, konutlar yer almıştır. Liman hamamı yapısı ise, antik dönemde liman kenarında yer almasından dolayı ismini almıştır. Ancak zaman içerisinde

limanın doldurulmasıyla hamam kent içerisinde gerilerde kalmıştır. Etrafında gelişen konut alanları ile hamam yapısı arasında kot farkı bulunması, konutların anıtsal yapıya sırtını dönmesi ve yapıya bitişik konut duvarlarının yer alması, anıtsal yapının bitkilerle kaplanması gibi nedenler yüzünden yapının sadece iki cephesinin algılanabilmekte ve yapıya erişim kısıtlıdır (Güven Ulusoy, 2014: 117-128). Büyük Hamam ve Liman hamamına yönelik kazı, koruma onarma çalışmalarının henüz başlamaması, kültürel varlıklara gereken değerin verilmediğini göstermektedir. Büyük Hamam ve Liman Hamamı yapıları kent içerisinde unutulmuş ve doğal sürecine terk edilmiş imajını yaratmaktadır.

Diğer bir sorun ise turistik bir kent olan ve kalabalık bir yaşantının devam ettiği Side antik kentinde arkeolojik bilimsel çalışmaların yürütülmesinin güç hale gelmesidir. Kazı çalışmalarının çevrede yarattığı şantiye görüntüsü turistleri olumsuz etkilediği için çalışmalar yaz sezonuna kadar tamamlanmaya çalışılmaktadır. Ancak çalışmaların ilerleyememesindeki asıl neden arkeolojik potansiyel taşıyan alanlarda kamusallaştırma yapılamaması ve kazı çalışmalarını destekleyecek yeterli maddi imkânın bulunamamasıdır. Bu nedenle kentin alt katmanlarında bulunan onlarca tarihi kalıntı hala toprak altında bulunmakta ve gün yüzüne çıkarılamamaktadır. Bu da Side antik kentinin tarihine yönelik bilimsel çalışmaların çözülememesine ve eksik bilgilerin kalmasına neden olmaktadır.

Resim 9. (a) Kent bağlamı içerisinde Büyük Hamam, (b) Liman Hamamı (Sevda Büyüksural arşivi)

Arkeolojik Değerlerin Kent Hayatına Katılımı

Side antik kentindeki en önemli problemlerden biri de arkeolojik değerlerin, çağdaş yaşam ve turizm planlamasında ikinci plana atılmasıdır. Bu kapsamda çok katmanlı tarihi kent dokusuna sahip ve günlük yaşamın devam ettiği kentlerde koruma çalışmalarının yetersiz kalması üzerine "kentsel arkeoloji" terimi oluşturulmuştur (Belge, 2004). Kentsel arkeoloji ile amaç tarihi süreçlerin tanıklık ettiği bütün dönemlere ulaşmak, dönemler arasındaki etkileşimi anlamak, korumayı ve çağdaş yaşama nasıl entegre edileceğini kurgulamak üzerinedir. 2005 yılında Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu 702 sayılı ilke kararı ile "Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları" nı yayımlamıştır. Bu karar ile kentlerin çok katmanlı oluşunu ve tarihini çağdaş yaşam içerisinde sergilenmesini ve yeni yaşam gereksinimleri doğrultusunda kültür varlıklarına yeni işlevlerin verilmesini açıklamışlardır (Madran, 2011: 30-31).

Side antik kentinde kültürel miras ya da kültürel mirasın bir parçası, modern yaşamın getirdiği yeni gereksinimler ile birlikte farklı işlevlerde kullanılmıştır. Geç dönem suru arkasında, tiyatronun karşı tarafında bulunan arazi kentte otomobil kullanımının artmasıyla otopark alanına dönüştürülmüştür. Başka bir örnek ise, kent içerisinde Bizans bazilikasına komşu eğlence ve dinlenme mekânı, bazilika duvarını görsel anlamda kullanarak aksesuar ve dekor için fiziksel müdahalede bulunmuş ve duvar temeli dönüştürülerek mekân içerisinde masa olarak kullanılmıştır (Resim 10a).

Arkeolojik Kültür Envanterlerinin Devamlılığı

1947 yılında başlayan Side'nin arkeolojik kazı serüvenine kazı çalışmaları sadece I. derece arkeolojik sit sınırları içerisinde gerçekleşirken, 2014 yılında kabul edilen Antik Side Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı ile kazı çalışmaları köy içi mevki içerisinde de yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra yıl içerisinde düzenlenen kazı çalışmaları sayısı artarak hız kazanmıştır (Soykal Alanyalı, 2021a). Böylece Side antik kent planı güncellenmiş ve daha önce ulaşılmayan bilgiler plana işlenmiştir.

Arkeolojik kazı çalışmaları izin verilen parsel sınırları içerisinde gerçekleşmektedir. Parsel sınırları içerisinde bulunan arkeolojik kültür varlığının geriye kalan parçaları komşu parselde bulunuyorsa ve bu parsellerde kamusallaştırma yapılmadığı ya da mülk sahibinin izni olmadığı takdirde arkeolojik verilerin tamamı gün yüzüne çıkarılamamaktadır. Dolayısıyla bir kısmına ulaşılan kültür envanterinin koruma ve sergileme süreci sekteye uğramaktadır. Side antik kentinin alt katmanında bulunan kalıntıların ortaya çıkarılamaması bilimsel verilerin tamamlanamamasına ve Side kent tarihinin eksik kalmasına neden olmaktadır. Günümüz çalışmalarında antik sütunlu yolun devamı kent içindeki bir parselde bulunmuştur (Resim 10b). Ancak antik yolun devamının ortaya çıkarılmasında çevrede bulunan konutlar, yollar engel olmaktadır. Benzer şekilde liman bölgesinde yapılan kazı çalışmaları yanında devam yeni konut inşaları bilimsel kazıların devam edememesine neden olmaktadır (Resim 10c).

Resim 10 (a). Bazilika duvar temelinin kullanımı, (b) Sütunlu caddenin devamının bulunması, (c) Konutlar arasındaki arkeolojik bulgular (hepsi Sevda Büyüksural arşivi)

Diğer yandan Selimiye köyü'nün bazı geleneksel konutlarının bodrum kata sahip olması, bölgede arkeolojik talana neden olmuştur. Yapının temel inşasında arkeolojik katmanın yok edildiği düşünülerek bu bölgede kazı çalışmaları yapılamamaktadır. Zamanında kontrol edilmeden yapılan inşalar, kentin tarihi bulgularının parçalanmasına ve eksik kalmasına neden olmuştur

2014 TARİHLİ ANTİK SİDE KORUMA AMAÇLI REVİZYON İMAR PLANI UYGULAMALARI

2014 yılı koruma amaçlı imar planı kararları, Side'nin turistik, arkeolojik ve kent yaşantısının devam ettiği bir bölge olarak değerlendirilmiş ve halkın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Plan kurgusundaki temel amaç Side'yi kaçak yapılardan arındırmak; arkeolojik mirasın ve Girtilililerin kimliğini yansıtan geleneksel konutların korunması sağlamak ve kent bağlamında vurgulamak; tarihi ve sivil mimariyi korumak şartıyla insanlara mülklerinde yaşama şansı vermek üzerine olmuştur. Planın yasal prosedürü tamamlanmasının ardından Manavgat Belediyesi 2016 yılında Antik Side Kentsel Tasarım Projesi ile plan uygulamalarına başlamıştır. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar, çok katmanlı kent dokusunu kent yaşamıyla bütünleştirilmesi ve proje tasarımının iyi

kurgulanması üzerine "2019 Yılı Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma Proje ve Uygulamalarını Özendirme" yarışmasında Metin Sözen Koruma Büyük Ödülü'nü kazanmıştır (URL-3).

Antik Side Kentsel Tasarım Projesi, "4 Meydan 4 Odak" sloganıyla başlatılmış, antik kent içerisindeki yaya sirkülasyonu, Side'nin önemli düğüm noktası olan kıyı - deniz manzarası ve arkeolojik alanlar arasındaki bağlantılarla düzenlenmiştir. Buna göre antik kentin girişinde Giriş Meydanı (M1), kıyı güzergâhında Liman Meydanı (M2), deniz manzarasına çıkan ve seyir terasları bulunan Vista Meydanı (M3), yerleşim bölgesi içerisinde kalan ve plaja açılan yola mevcut eğimden yararlanılarak Merdivenli Meydan (M4) yapılmıştır (URL-4) (Resim 11).

Resim 11. 4 Meydan 4 Odak projesi ve Giriş Meydanı (URL-4)

Kültürel mirasın önüne geçen ve kent dokusunu bozan kaçak yapılaşmalar tespit edilerek yıkım kararı çıkartılmıştır. Buna yönelik olarak betonarme yapıların en çok yoğunlaştığı kıyı alan şeridinde kumsal alanı daraltan yapılar yıkılmış; yerine seyir terasları, yürüyüş yolları ve parklar yapılmış ve kıyı şeridi genişletilmiştir. Kent içerisinde özellikle ana yaya aksı olan Liman Caddesi üzerindeki ticari mekânların yola taşması, ürünlerin dışarda sergilenmesi engellenmiş; yaya akışı kolaylaştırılmıştır. Bunun yanında geleneksel sivil mimarinin algılanmasını zorlaştıran tabela, ışık gibi dış cephede kullanılan eklentilere kısıtlama getirilmiştir. Bu kapsamda kentte uyum sağlamak adına ticarilerin tek tip ölçü, malzeme ve renkteki tabelaların kullanılmasına izin verilmiştir.

Kaçak yapıların yıkılmasıyla birlikte kaotik yapılaşma arasında kaybolan, fark edilmeyen anıtsal yapıların kentteki görünürlüğü sağlanmıştır. Yalnız tek bir cepheden algılanan Liman ve Büyük Hamam yapıları çevresinde büyük çaplı yıkım çalışmaları yapılmış, yapı kütleleri açığa çıkarılmıştır (Resim 12). Böylece antik döneme ait yapıların kent ölçeğindeki algısı değişmiştir. Yıkım çalışmaları sayesinde anıtsal yapıların çevresinde arkeolojik kazıların yapılmasına imkân verilmiştir.

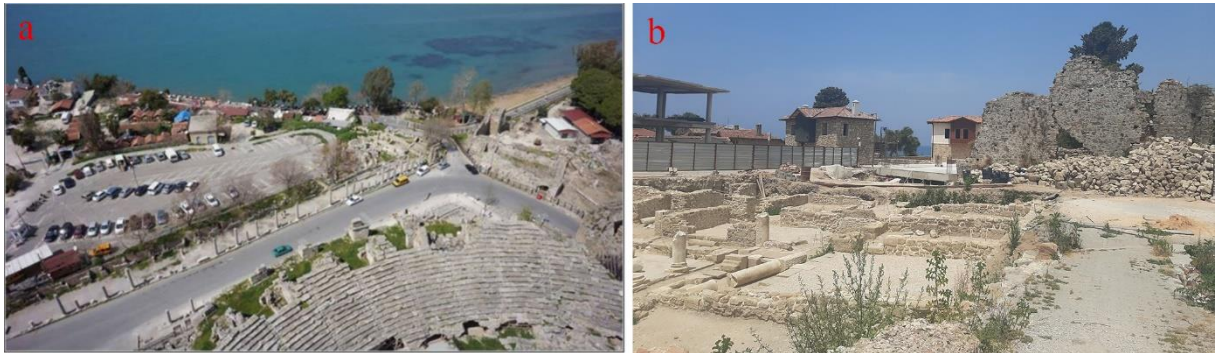

Resim 12 (a). 2015 yılı ve 2022 yılı Liman ve Büyük Hamam çevresi (Güven Ulusoy, 2014; Google Earth), (b) Büyük Hamam çevresindeki yıkım çalışmaları (Sevda Büyüksural arşivi)

Resim 13. (a) Geleneksel dokuya uyumlu geliştirilen tip proje (Manavgat Belediyesi), (b) Geleneksel sivil mimari (Sevda Büyüksural arşivi), (c) Bölgede izin verilen yeni yapılar (Sevda Büyüksural arşivi)

Kültürel alanların korunmasının esasında tarihsel süreç içerisinde insanların bu alanla kurduğu ilişki ve buna bağlı olarak alanın kendine özgü olan kimlik değeri önemsenmektedir. Bu özgün kimliği belirleyen ise orada yaşanan halkın aidiyet duygusu ve bölgeye kattıkları öznel değerlerdir. Bu sebeple geleneksel yaşam şeklinin devam etmesi, kültürel alanların sürdürülebilirliğini sağlamaktadır (Arntzen, 2001: 32-33). Selimiye Köyü geleneksel konut mimarisi, Girit kültürünün devamlılığını sağlayan somut örneğidir. Koruma amaçlı imar planı kapsamında geleneksel dokuyu koruma, özgün mimari örnekleri tescilleme ve yapıları sağlamlaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kent içindeki kaçak yapıların yıkıldığı alanlara geleneksel dokuya uyumlu olması şartıyla yeni yapılmasına izin verilmiştir. Böylece geleneksel yapıların karakteristik özelliklerinden referans alınarak, çevreye uyumlu yapıların bulunduğu tip projeler geliştirilmiştir (Resim 13). Bu konuda Aksoy, çevresel ve sosyal değerlerin sürdürülmesini sağlayan geleneksel konutların kendi benliğini kaybetmesi ya da süreç içerisinde müdahale edilemediği için kendiliğinden yıkılması nedeniyle yapıların belgelenmesi ve rölövelerinin alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu sayede koruma kapsamında değerlendirilen rekonstrüksiyonun gerektiği zaman uygulanabilme ihtimalini yaratmaktadır. Rekonstrüksiyon uygulaması geçmişin yansıması, taklit olarak algılsa da toplumsal ve kültürel değerler bakımından olumlu sonuçlar getirmektedir (Aksoy, 2022).

Resim 14 (a) Tarihi yapılar arasındaki otopark alanı (Side kazı arşivi), (b) Otoparkın taşınmasıyla alanın arkeoparka dönüştürülmesi (Sevda Büyüksural arşivi)

Kaçak yapıların yıkılması kentte bilimsel kazıların hızlanmasını sağlamıştır. Kazılar arkeolojik potansiyel taşıyan ve bodrum kata sahip olmayan yapı parsellerinde gerçekleştirilmektedir. Alanda sondaj çalışmaları yapıldıktan sonra, bulunan arkeolojik veriler için koruma altına alma ve sergileme süreci başlamaktadır. Yani Side antik kentinde kazı çalışmaları sırasıyla şu kurguda ilerlemektedir; yıkım çalışmaları, arkeolojik kazı çalışmaları, konservasyon ve sergileme (Soykal Alanyalı, 2021a). Side'de açığa çıkan

arkeolojik veriler, genellikle mevcut kotun altında kaldığından cam zemin altında sergilenmektedir. Böylece kent yaşantısı içerisinde tarihi dokunun etkisi hissedilmektedir. Kent içerisinde yapılan diğer bir çalışma ise, kent içerisindeki araç trafiğini engellemek, araçların yaydığı titreşim- karbon gazının tarihi eserlere verdiği zararı en aza indirmek ve rahat yaya dolaşımını sağlamak için Side antik kenti araç trafiğine kapatılmıştır. Kent girişinde kontrollü geçiş sağlanmıştır. Tarihi dokuyu bozan asfalt zemin yerine doğal taşlar ile zemin yeniden döşenmiştir. Antik kent dışında, ziyaretçiler için yeni bir otopark alanı yapılmıştır. Kent içerisinde, sarnıçların arkasında kalan eski otopark alanında ise arkeolojik çalışmalar başlatılarak burada bir arkeopark alanı planlanmıştır (Resim 14).

DEĞERLENDİRME

Side antik kentinde çağdaş yaşam, turizm ve kültürel miras arasında denge kurmak amacıyla, ortaya çıkan problemlere yönelik olarak geliştiren 2014 yılı Koruma Amaçlı İmar Planı uygulamalarında kentte olumlu – olumsuz ve çözüm sağlanamadığı durumlar tespit edilmiştir.

- Side yarımadası kıyı alanları betonarme yapılaşmadan arındırılarak yerine halkın kullanıma yönelik seyir terasları, plajlar ve yürüyüş yolları yapılmıştır. Ancak turizm etkisiyle birlikte kentte turistik yeni işlevler belediyenin izni ile artmaya devam etmektedir. Koruma planında, turizm ile yok olan Side'nin doğal yaşam alanlarını, doğal kaynaklarını, bitki örtüsünü ilgilendiren bir çalışma yapılmamıştır.
- Üst yapı çalışmalarında kent içerisine kadar giden ve görüntü kirliliği yaratan asfalt zemin kaldırılarak tarihi dokuya uyumlu zemin döşemesi yapılmıştır. Yaya önceliğine önem verilmesi, otopark alanının kent dışına taşınması, kentin açık hava müzesi algısını güçlendirmiştir. Eski otopark alanının açığa çıkması bilimsel anlamda yeni bulgulara ulaşılmasını, kentin keşfedilmesini sağlamıştır.
- Alt yapı çalışmalarında gerçekleştirilecek kazı çalışmalarının tarihi çevreye zarar vereceği öngörülerek mevcut altyapı sistemi kullanılmıştır. Bu durumda yaz sezonları artan turist yoğunluğu sebebiyle altyapının yetersiz kalması, beraberinde çevre kirliliğine, doğal kaynakların kirlenmesine yönelik alınan tedbirler eksik kalmıştır.
- Kültürel varlıkların gürültü ve titreşim sebebiyle zarar görmesi, kentin araç trafiğine kapatılmasıyla bir miktar engellenmiştir. Ancak sit alanı içerisinde bulunan turistik eğlence mekânlarının yaydığı gürültü ve titreşimin tarihi çevrede yarattığı hasar göz ardı edilmiştir.
- Ticari mekânlara yönelik olarak tek tip düzen getirilerek çevrede görsel bütünlük sağlanmış, ürünlerin mağaza dışında sergilenmesi engellenmiştir. Ancak Liman Caddesi üzerinde bulunan ticariler bu uygulamaya daha sıkı uyarken, ara sokaklardaki ticarilerin daha esnek davrandığı gözlemlenmiştir. Diğer yandan tarihi yapıların komşu parsellerinde bulunan ticari mekânlar için kültürel mirasa yaklaşma ya da fiziksel müdahale durumları için hiçbir denetleme yapılmamıştır.
- Koruma amaçlı imar planı ile antik kentin kaçak yapılardan arındırılması hedeflenmiştir. Ancak kaçak yapıların yıkılmasını teşvik etmek amacıyla, yıkım kararı çıkarılan yapılar için tarihi dokuya uyumlu yeni yapılaşmaya izin verilmesi kentte niteliksiz, taklit yapıların artmasına neden olmuştur. Böylece Side antik kentinde geleneksellikten uzak, kimliksiz yapılar monotonluğu getirmekle birlikte; yeni yapıların kent içerisinde baskın olması Side'nin tarihi ve kültürel değerinin önüne geçmiştir.
- Kent içerisinde algılanamayan Liman Hamamı ve Büyük Hamam etrafında büyük çaplı yıkım ve temizleme faaliyetleri yapılarak anıtsal yapıların bütün cepheleri ziyaretçiler tarafından algılanabilir duruma gelmiştir. Fakat bu yapılara ait kent içerisinde yönlendirme levhalarının bulunmaması ve yapı hakkında bilgiler içeren tabelaların hava koşullarından yıpranması ve okunamaması, bu yapılara gereken önemin verilmediğini göstermektedir. Yıkım faaliyetlerinin yapıldığı tarihi yapıların komşu parsellerinde arkeolojik kazı çalışmaları yapılmıştır. Önemli verilere ulaşılmayan alanlarda yapılaşmaların başladığı gözlemlenmiştir. Tarihi dokuyu ön plana çıkarma adına yapılan yıkım faaliyetlerinden sonra tarihi yapının çevresinde yeni yapılaşmaya izin verilmesi koruma kapsamında tutarsız kalmaktadır. Yeni

yapılaşmalar, kentin arkeolojik devamlılığını sağlamada engel oluştururken, kent gabarisini değiştirmekte ve anıtsal yapıların sıkışık betonarme yapılar arasında kaybolmasına neden olmaktadır.

- Side çarşısı alanında bulunan tarihi kalıntılar cam içerisinde sergilenmiştir. Cam malzemenin transparan etkisi sayesinde tarihi katmanların dışarıdan algılanarak kent dokusuyla bütünlüğü yakalamıştır. Ancak kent içerisinde farklı parsellerde uygulanan cam zemin uygulamaları arasında tasarım yönünden bir kurgu oluşturulmamıştır. Görsel olarak cam zeminler parça parça, her biri birbirinden farklı sınırlara sahip olarak algılanmaktadır. Diğer yandan, cam çevre koşullarından olumsuz etkilenmektedir. Yağmurlu ve nemli havalarda, cam zeminde yoğunlaşma problemi tespit edilmiştir. Bu durum altta kalan eserlerin algılanmamasına ve altında mekanik havalandırmanın yetersiz kaldığı durumda arkeolojik mirasın zarar görmesine neden olmaktadır.
- Tarihi çevrenin farkındalığından bağımsız olarak gelişen yeni yapılaşmalar nedeniyle, arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen buluntuların bir kısmı kent içerisinde sergilenememektedir. Tarihi ve kültürel bilincin, farkındalığın sağlanamaması; kent içerisinde turizmin esas alınması ulaşılması gereken arkeolojik değerlerin eksik kalmasına, gün yüzüne çıkarılan kültürel varlıkların ise devamlılığının sağlamadığı, kesintiye uğradığı görülmektedir.

SONUÇ

Kentsel ve arkeolojik sit alanları içerisinde bulunan Side antik kentinde yapılan alan çalışmasında, turizmin kentte yarattığı problemler tespit edilmiş; yürürlükte en son geçerli olan 2014 yılı Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nın amacı ve kentteki uygulamaları incelenmiş; plan uygulamalarında hangi problemlere çözüm getirildiği, hangi problemlere neden olduğu ve hangi sorunların devam ettiği değerlendirilmiştir.

Yapılan çalışmanın temel bulgusu olarak Side antik kentinin turizm etkisiyle sosyo-kültürel ve fiziksel yönden değişmesi gösterilebilir. Kentte turizme öncelik verilmesi sebebiyle korumaya yönelik atılan adımlar yasal çerçeve içerisinde kalmış ve koruma planlaması için geç kalmıştır. Başka turizme karşı koruma planlaması hazırlansa da proje uygulaması gerçekleşmediği için kent turizme karşı savunmasız kalmıştır. Daha sonra hazırlanan tarihi çevrede koruma planlaması, turizm planlamasından daha geç yapıldığı için kültürel varlıklar zarar görmüştür. Turizmin gelişmesiyle beraber Side antindeki bulunan kültürel miras çağdaş yaşamın getirdiği yeni yapılaşmaların ve turizme yönelik gelişen yeni fonksiyonların arasında sıkışmıştır. Bu sebeple tarihi yapılar kent bağlamında kaybolmuş ve geri planda kalmıştır. Selimiye Köyü'ne özgü geleneksel yapılarda yeni işlevler benimsenmiştir. Kısacası Side antik kentinde tarihi bütünlük ve kent kimliği eski değerini yitirmiştir. Hâlbuki kültürel miras geçmişten ilham alınan ve geleceğe uyarlanan birincil kaynaklardır. Side antik kenti birçok tarihi döneme tanıklık etmiş, kültürel miras açısından oldukça zengin, kuruluşu Geç Bronz Çağına dayanan tarihi bir kenttir. Bu sebeple kentin sahip olduğu tarihi dokuyu, arkeolojik ve kültürel mirası korumak en önemli prensip olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akengin, H. ve Dinç, Y. (2020). The effect of tourism sector on urbanization: the case of Manavgat. *International Journal of Geography and Geography Education*, (41), 199-220.
- Aksoy, E. (2022). Kaybolan Tarihin Canlandırılması: Kastamonu Akmanlar Konağı Rekonstrüksiyon Önerisi. *Turkish Studies*, 17(5), 931-949.
- Aksoy, E. ve Sağiroğlu, Ö. (2018). Kırsal Mimari Mirasın Korunması: Antalya İli Alanya İlçesi. *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi 4-5 Mayıs 2018*. Duygu Saban (Ed.). Ankara: Akademisyen Kitabevi, 106-120.
- Alparslan, A. Ö. ve Ortaçşeme, V. (2009). Side-Manavgat kıyı kesimi alan kullanımlarının kıyı planlaması ve yönetimine yönelik değerlendirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 169-178.
- Alparslan, Ö. (2009). Antalya kıyı bölgesi planlama sürecinin kıyı alanlara etkileri: Side-Manavgat örneği. *Planlama Dergisi*, 2(46), 67-71.

- Arntzen, S. (2001). *Cultural landscape and approaches to nature - ecophilosophical perspectives*. In Virve Sarapik, Kadri Tüür ve Mari Laanemets (Eds.), Vol. II. Estonia, Tallinn: Proceedings of the Estonian Academy of Arts, 27-49.
- Arrianos. (1884). *The Anabasis of Alexander*. In E. J. Chinnock (Ed.) Vol. I. London: Hodder and Stoughton, 26.
- Belge, B. (2004). Çok katmanlı tarihi kent merkezlerinin yönetimi: kentsel arkeoloji ve planlama. *PLANLAMA*, (4), 48-56.
- Boyacıoğlu, F. G. (2011). Side'de Planlama ve Kentleşmenin Öyküsü. *Üzerinde Kentsel, Kırsal Yerleşme Bulunan Antik Kentlerde Planlama: Side Örneği*. Ebru Ertuğrul (Ed.). İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 7-10.
- Calder, W. M. ve Bean, G. E. (1958). *A Classical Map of Asia Minor*. London: British Institute of Archaeology at Ankara. Web: <https://nla.gov.au/nla.obj-750951469/view> Son Erişim Tarihi: 06.07.2022
- Civelek, A. (2010). Turizmin sosyal yapıya ve sosyal değişmeye etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13(1-2), 331-350.
- Çubuk, M. (2013). Turizmin rehin aldığı antik kent ve Side Antik Limanı'nın yat limanına dönüşümü üzerine. *Planlama Dergisi*, 23(1), 6-11.
- Çubuk, M., Güner, N. ve Gürsel, E. (1971). Side 1971. *Mimarlık Dergisi*, (97), 27-34.
- Emekli, G. (2014). İkinci konut kavramı açısından turizm coğrafyasının önemi ve Türkiye'de ikinci konutların gelişimi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 23(1), 25-42.
- Güven Ulusoy, F. Ö. (2014). *Re-integrating the Fragmented Context: Preservation and Presentation of Side*, Master Thesis, Middle East Technical University The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara, 95,145.
- İnternet: Süd-Ost-Türkei 1988-Side. Hans Peter Grumpe Arşivi. URL-1: <http://hpgrumpe.de/tuerkei/28side/28side.html> Son Erişim Tarihi: 18.02.2023
- İnternet: Side fotoğrafları. Salt Araştırma. URL-2: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/80342> Son Erişim Tarihi: 18.02.2023
- İnternet: En Büyük Ödül Side'nin Side'ye "Metin Sözen Koruma Büyük Ödülü". Manavgat Belediyesi. URL-3: <https://www.manavgat.bel.tr/haber-arsivi/en-buyuk-odul-sidenin-sideye> Son Erişim Tarihi: 18.02.2023
- İnternet: Side Antik Kenti Kentsel Tasarım ve Çevre Düzenleme Yapım. Manavgat Belediyesi. URL-4: <https://www.manavgat.bel.tr/sonuclanan-bazi-projeler/side-antik-kenti-kentsel-tasarim> Son Erişim Tarihi: 18.02.2023
- Madran, E. (2011). Yürürlükteki Koruma Mevzuatının (Yüksek Kurul İlke Kararları) Çağdaş Koruma İlkeleri Çerçevesinde İrdelenmesi. *Üzerinde Kentsel, Kırsal Yerleşme Bulunan Antik Kentlerde Planlama: Side Örneği*. Ebru Ertuğrul (Ed.). İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 28-32.
- Mansel, A. M. (2020). *Side 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları* (2. Baskı). Ankara: TTK Basımevi, 1-19.
- Özer, M. N. (2009). Antalya kıyı alanlarının değişimi üzerine saptamalar. *Planlama Dergisi*, 2(46), 51-65.
- Sağiroğlu, Ö. (2016). Korumada turizmin "kurtarıcı" rolü üzerine. *İdealkent*, 7(19), 550-586.
- Selçuk, İ. A. ve Çubukçu, K. M. (2014). Tarihi ve kültürel özellikleri nedeniyle koruma altındaki alanlarda ulaşım politikalarının oluşturulmasında veri kaynağı olarak trafik kaynaklı titreşimler. *İdealkent*, 5(12), 194-217.
- Shepherd, W. R. (1923). *Historical Atlas*. New York: Henry Holt and Company. Web: https://legacy.lib.utexas.edu/maps/historical/history_shepherd_1923.html Son Erişim Tarihi: 06.07.2022
- Soykal Alanyalı, F. (2016). Side - kaybolan bir kentin yeniden keşfinin hikayesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 6(2), 17-28.
- Soykal Alanyalı, F. (2021a, 3 Mart). *Side'de Yeni Kazılar Işığında Yeni Keşifler*. Anadolu Üniversitesi ASTAM Seminerleri'nde sunuldu, Online. Web: <https://youtu.be/tS6RrXTB0zc> Son Erişim Tarihi: 06.07.2022

- Soykal Alanyalı, F. (2021b, 14 Haziran). *Yeni Kazılar Işığında Side Şehircilik Tarihi ve Yeni Kült Alanları*. TUREV- Online Eğitim Seminerlerinde sunuldu, Online. Web: https://youtu.be/2i7YkXmya_U Son Erişim Tarihi: 06.07.2022
- Strabon. (2000). *Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası, XII-XIII-XIV* (4. Baskı). (Çev. Adnan Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 243-253.
- T.C. Resmi Gazete. (2012). *Antalya Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 21.11.2012 tarihi 1196 sayılı karar*. Web: <https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2014/05/20140509-4.htm#%C3%8708> Son Erişim Tarihi: 06.07.2022
- Tekeli, İ. (2009). *Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak*. İstanbul: Tarih Vakfı Türk Yayınları, 134.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 256-260.
- Yıldırım, H. (2013). *Nar Tanem SİDE* (2. Baskı). Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları, 256-296.
- Yıldırım, Ş. (2013). *Side Antik Kentinin Bizans Dönemi Dini Mimarisi*, Doktora Tezi
Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 6-21.